

Otázka: Základní složky psychiky, podmíněnost a vývoj psychiky

Předmět: Společenské vědy, Psychologie

Přidal(a): Jarunka

Základní složky psychiky, biologická a sociokulturní podmíněnost lidské psychiky, fylogenetický a ontogenetický vývoj psychiky, věková periodizace

Základní složky psychiky

- **Psychika** = duševno, duševní dění, vnitřní život, souhrn duševních (psychických) jevů jedince, mysl.

Psychika jedince je tvořena:

A

- **Psychickými stavy (nálada)** = omezené, dočasné trvání
- **Psychickými vlastnostmi (vlohy)** = dlouhodobé trvání až trvalé (láska k přírodě)
- **Psychickými procesy (poznání)** = části lidské činnosti, má krátké trvání
 - → **poznávací** (vnímání, fantazie, myšlení, řeč, učení, paměť, imaginace)
 - → **emocionální** - vznik emocí a citů

- → **motivační** – duševní síly, které aktivizují a usměrňují chování
- **Psychickými obsahy** = vjemy, představy, sny, vzpomínky, vědomosti, myšlenky, přání, pocity atd.

B

- **Vědomím** = to, co člověk **prožívá a uvědomuje si to** (na rozdíl od zvířat, i ta mají psychiku); pouze člověk si může uvědomit svoje psychické zážitky a popřípadě je tlumočit řečí; vědomí je spojitý proud **uvědomovaných** psychických zážitků
- **Nevědomím, podvědomím** = to, co si člověk **neuvědomuje** ze svého vnitřního duševního života (myšlenky, strachy, touhy, zákazy a příkazy rodičů a společnosti, emoční bolestivé vzpomínky), ale přitom **působí** na jeho chování a **ovlivňuje**

C

- **Prožíváním** = v bdělém stavu každý člověk něco vnímá (vzpomíná, přemýšlí, má náladu, přání, dělá plány, představuje si = je to **vnitřní subjektivní dění**, vnitřní svět, který je známý jen jedinici samému; tyto vnitřní zážitky jsou známé jen jemu a nikdo je nemůže zjistit, pokud o nich sám nebude mluvit; vytváří si **subjektivní vztah k tomuto světu** – prožívání je to, **co si člověk sám ze svého života uvědomuje**
- **Chováním** = vnější výraz prožívání, **hledisko, jak se člověk jeví navenek**. Aktivita jedince, kterou může pozorovat druhá osoba; je tedy pozorovatelné a měřitelné = REAKCE, ODPOVĚĎ, JEDNÁNÍ (intencionální povaha), ŘEČ, VÝRAZ.

Dělení chování:

- → **úmyslné** – je uvědomělým záměrem něco učinit
- → **bezděčné – spontánní**, neuvědomělá reakce (gestikulace, mimika)

Biologická podmíněnost (determinace) psychiky

- **Biologická podmíněnost (determinace)** – znamená vývoj lidské psychiky v závislosti na biologických faktorech. Psychika je funkcí nervové soustavy, tvoří jednotu s biologickou stránkou organismu. Psychika je biologicky podmíněna – determinována.
- Pozn.: Vysvětlení pojmu: **determinace** (z lat. de-terminare) = určení, určování, vymezovat, vymezení, vymezování, postup od obecného pojmu k pojmům méně obecným.

Biologická podmíněnost (determinace) je určena samotným organismem člověka:

- nervovou soustavou (mozkem)
- dědičností (vrozené vlohy, dispozice)
- žlázami s vnitřní sekrecí (hypofýza, štítná žláza, mléčná žláza...)
- biologickou potřebou (žízeň, hlad...)
- tělesným stavem (únava, nemoc...)
- růstem organismu

Nervová soustava:

- **Nervová buňka** je základní anatomickou a funkční jednotkou nervové soustavy.
- **Synapse** – nervové buňky jsou jimi navzájem propojeny, usměrňují nervové podráždění, některá blokují, jiná propouštějí.
- **Reflex** je základním prvkem činnosti nervové soustavy, je to zákonitá odpověď (reakce) organismu na vnější a vnitřní podněty.

Rozlišujeme tyto formy:

- → **vrozené** (nepodmíněné reflexy) – jde po vrozené nervové dráze (dýchací, obranný)
- → **získané** (podmíněné reflexy) – nová nervová dráha se vytvoří během vývoje

Reflexní oblouk se skládá z:

- → **čidla** (receptoru)
- → **dostředivé** (aferentní) **dráhy**,
- → **ústředí** (centra),
- → **odstředivé** (eferentní) **dráhy**,
- → **výkonného orgánu** (efektoru)

Nepodmíněné reflexy:

- jsou vrozené, dědičné
- jsou jednoduché, zcela automatické reakce
- dítě se jim učit nemusí
- dráhy, po kterých probíhají, jsou stálé a neměnné
- jsou řízeny nižšími, vývojově staršími částmi mozku, ústředí v prodloužené míše, kmen mozkový
- **Patří mezi ně:**
 - → **reflexy míšní** - např. mrknutí při klepnutí na kořen nosu
 - → **ochranné reflexy** - kýchací, kašlací, mrkací, sací, dýchací, polykací
 - → **životně důležité** - nelze je ovlivnit vůlí
 - → **potravinový reflex** - dotkne-li se potrava úst, vylučují se sliny
 - → **odtahující reflex končetin** - pokud sáhneme na rozpálená kamna, ucukneme
 - → **patelární reflex** - po úderu kladívkem do podkolenní jamky se automaticky vymrští noha
 - → Dále existuje několik reflexů, které má člověk **krátce po narození**, jedná se o tzv. **novorozenecké reflexy** (např. úchopový reflex).

Podmíněné reflexy:

- **získané, naučené** – centrum v šedé kůře mozkové
- je to vývojově nejmladší část mozku, nadřazená ostatním částem nervové soustavy
- přizpůsobující organismus novým a proměnlivým podmínkám
- vytvářejí se pouze jako dočasné, opakovanými situacemi se mohou posilovat nebo naopak vyhasínají, pokud chybí podněty, které je vyvolaly, vytvářejí se v souvislosti se získanými zkušenostmi = **učení**

Vztah mezi nervovou soustavou a psychikou:

- vědomý psychický obsah přímo závisí na funkční schopnosti mozku (ovlivněný např. únavou)
- kvalita psychické činnosti přímo závisí na kvalitě mozkové hmoty (mozkové defekty)
- úroveň psychického vývoje závisí na stupni vývoje mozku
- poruchy v duševním životě však způsobují i nižší složky nervové soustavy
- vnější projevy NS jsou v některých případech i vnějšími projevy prožívání (červenání)

Dědičnost:

- předpoklady psychického rozvoje získané dědičností = **dispozice** (síla, pohyblivost)
- **Genotyp** je dědičná výbava, souhrn dispozic z mateřského a otcovského organismu, **souhrn dědičných předpokladů** – to, co si do života přinášíme od svých předků.
- **VLOHY** (dispozice) – předpoklady získané dědičností, anatomicko-fyziologické vlastnosti organismu a smyslových orgánů (např. absolutní sluch), jsou předpokladem rozvoje psychických vlastností =

Žlázy s vnitřní sekrecí:

- **prvotní vliv** = zvýšená nebo snižená činnost se projevuje jak fyzicky tak duševně
- **druhotný vliv** = dochází k různým deformacím organismu.

Biologické potřeby:

- potřeba dýchání, tepla, potravy, odpočinku, zachování rodu.
- Ovlivňují od narození psychický stav člověka.
- Pocity spokojenosti x nespokojenosti.

Tělesný stav:

- stavba těla, tělesná konstrukce působí na psychiku (sportovní typ)
- může vytvářet předpoklady pro vznik psychických vlastností, případně poruch
- momentální stav (odpočinek, bdění)
- růst organismu

Sociální podmíněnost (determinace) psychiky

- **Sociální podmíněnost (determinace)** lidské psychiky - člověk je součástí společnosti, je sociální tvor, společnost ho utváří, ovlivňuje, lidská psychika má sociální ráz, je sociálně determinována - **utvářena, formována společností.**

Sociální prostředí:

- utváří specifické rysy psychiky člověka

- utváří podobu jeho duševního života, která se liší od zvířat.
- **Sociální prostředí tvoří:**
 - → **lidé samotní** - vztahy mezi nimi;
 - → **společenské normy**;
 - → **lidská kultura, civilizace**

Systém společenských vztahů:

- **na základě kontaktů mezi lidmi vydělujeme systém vztahů:**
 - → **jedinec - jedinec** (matka - dítě, učitel - žák); emoce, základní význam pro individuum
 - → **jedinec - sociální skupina** (příslušnost k sociální skupině, syn - rodina); jsme neustále členem nějaké sociální skupiny
 - → **sociální skupina - jedinec** (pozice v sociální skupině, nadřízený, primář);
 - → **sociální skupina - sociální skupina** (politická strana - politická strana)

Společenské normy:

- **Kulturní vzorce** jsou normy typické pro určité prostředí
- Upravují vzájemné vztahy lidí v daném sociálním prostředí:
 - → **zvyky** - co se v dané společnosti sluší a co ne
 - → **mravní obyčeje** - co se považuje za morální a co už ne
 - → **zákony** - co je přípustné a co už ne (co se trestá a co ještě ne)
 - → **společenské tabu** - co je nejvíce odsuzované, patologické

Lidská kultura, civilizace:

- věda, umění, sdělovací prostředky, technika, životní prostředí

- jsou v nich zakotveny zkušenosti generací

Vývoj lidské psychiky

- **PSYCHICKÝ VÝVOJ** = Psychické děje jsou vázány na zralost a funkční činnost mozku, vývoj – určený dědičností a vnějšími vlivy – se realizuje prostřednictvím **zrání a učení**. Vývoj lidské psychiky se uskutečňuje jako důsledek vztahu zrání a učení. Pro úspěšný vývoj je třeba, aby dědičné předpoklady i vlivy prostředí byly v normě a aby učení a zrání působily ve vzájemné harmonii.

Zrání:

- ovlivňuje předpoklady k rozvoji určitých psychických vlastností či k nějaké důležité změně
- je podmínkou dosažení stavu vnitřní připravenosti k rozvoji jednotlivých psychických vlastností
- je určitým **časovým programem** pro psychický a tělesný rozvoj jedince
- určitý stupeň zralosti je nezbytný pro vývoj nějaké vlastnosti, tzn. pro efektivní učení
- proces zrání je **dán geneticky**, má trvalý a neměnný charakter
- vztahuje se k funkční způsobilosti nervových vláken a je chápáno jako jejich opouzďování, které zdokonaluje vedení nervových vzruchů

Učení

- urychluje proces zrání, ale může se uskutečnit až na určité úrovni zralosti nervové soustavy
- až na určitém stupni vývoje se dítě učí vstávat, stát, chodit; nemohou být cvičením navozeny

- dříve, protože **nervové struktury nejsou zralé**
- proces, kdy se realizuje rozvoj určitých psychických procesů
- probíhá většinou v interakci se sociálním prostředím, které působí na jedince podněty
- je výsledkem zkušenosti a to individuální nebo zprostředkované
- **výsledky učení jsou dále ovlivňovány novými zkušenostmi**

Vývoj lidské psychiky má dva základní aspekty:

- **fylogeneze:**

- vývoj živočišných druhů (v našem případě člověka) – od jednodušších živočichů ke složitějším, až k člověku
- vše, co existuje, podléhá změnám
- je to vývoj druhů organismů v historickém sledu ve smyslu evoluční teorie
- změny v rámci organismů postihuje **nauka o evoluci živých bytostí** – (1859) **Charles Robert Darwin** (britský přírodovědec a zakladatel evoluční biologie)
- Pozn.: „složitě organismy se vyvinuly z organismů jednoduchých a tyto ze zárodečné živé hmoty; člověk se vyvinul z pračlověka, ten z opočlověka a ten zase z určitého druhu opic.“

- **ontogeneze**

- vývoj jedince – od narození jedince přes mládí a dospělost až ke stáří a smrti
- znamená změny osobnosti a všech psychických jevů v průběhu života
- **Ontogeneze psychiky se realizuje:**
 - **zráním** = změny určované převážně vnitřními biologickými činiteli (růst, osifikace kostí, zrání nerv. soustavy, pohlavních orgánů apod.)
 - **učením** = změny jedince související s interakcí jedince a prostředí.

Přehled fází (období) ontogeneze člověka:

- **prenatální období:**

- Blastémové období – oplozené vajíčko (zygota): od oplození do první srdeční akce
- embryo (zárodek): 4. týden – 4. měsíc (rychlý růst zárodku, základy orgánů)
- fetus (plod): 5. měsíc – porod (orgány začínají projevovat svou funkci)
- **perinatální období:**
 - těsně před porodem, doba porodu až 24 hodin po porodu
- **novorozenecké období:**
 - den – 28 dní
- **kojenec:**
 - 28 dní – 1 rok
- **batolecí období:**
 - mladší batolecí období: 1 – 2 roky
 - starší batolecí období: 2 – 3 roky
- **předškolní období:**
 - 3 – 6 (7) let
- **školní období:**
 - mladší školní období: 6 – 11 let
 - starší školní období: 11 – 15 let (puberta)
- **dospívání:**
 - adolescence: 15 – 20 let
- **dospělost:**
 - mladší dospělost: 20 – 35 let
 - střední dospělost: 35 – 50 let
 - starší dospělost: 50 – 65 let
- **staří:**
 - presénium (stárnutí): 65 – 75 let
 - sénium (stáří): 75 – 85 let
 - dlouhověkost: nad 85 let